
ПОДОЛАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В УМОВАХ БАГАТОМОВНОСТІ

Кійко С. В., Рубанець Т. В.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-557-0-9>

ВСТУП

У наш час проблема міжнаціональних і міжкультурних відносин стає все більш актуальною. Зв'язки між культурами зумовлені розширенням економічних, політичних, наукових і соціальних контактів, а також розвитком інформаційних технологій, що вимагає знання кількох іноземних мов. За допомогою лінгвокультурних компетенцій індивід долучається до етнічних, національних, світових культур, до соціального досвіду, духовно-ціннісної спадщини. Розширення мовних компетенцій є необхідною умовою успішної адаптації в багатокультурному середовищі.

Під час вивчення кількох мов виникає проблема інтерференції, яка може проявлятися на всіх мовних рівнях. Одним з її видів є граматична інтерференція, подолання якої вимагає розробки нових підходів, що можуть забезпечити ефективніші шляхи для досягнення кращих результатів у процесі вивчення кількох мов.

Широкі можливості для інтенсифікації цього процесу відкриває раціональний підхід, зорієнтований на мінімізацію витрат з метою досягнення максимально ефективних результатів. Застосування цього підходу є особливо важливим при подоланні граматичної інтерференції, що потребує створення спеціальної методичної системи. Раціональний підхід забезпечує оптимальну організацію навчальної діяльності учасників процесу іншомовної освіти, що дозволяє підвищити якість навчання двох іноземних мов і досягти кращих результатів за мінімальний час. Однак практика викладання іноземної мови у вузах в умовах вивчення кількох іноземних мов свідчить про те, що зазначений підхід не знаходить належного застосування, що призводить до ускладнення освітнього процесу. На даний час у методиці навчання іноземних мов наявна низка суперечностей, а саме:

- між необхідністю подолання граматичної інтерференції в максимально короткі терміни в процесі вивчення кількох іноземних мов

і недостатньою розробкою відповідної методичної системи, що дозволила б досягти оптимальних результатів навчання граматичної сторони мови в умовах вивчення кількох іноземних мов;

- між необхідністю застосування раціонального підходу в процесі подолання граматичної інтерференції в умовах вивчення декількох мов і недостатньою розробкою теоретичних і технологічних аспектів реалізації цього підходу;

- між необхідністю виявлення граматичних труднощів з метою створення орієнтовної основи для засвоєння іноземної мови (німецької) в умовах вивчення першої англійської мови і відсутністю спеціального навчально-методичного забезпечення, спрямованого на подолання зазначених труднощів.

Усі зазначені вище чинники визначають актуальність нашого дослідження, спрямованого на подолання граматичної інтерференції на основі раціонального підходу в процесі вивчення першої і другої іноземних мов. Дослідження умов і факторів реалізації раціонального підходу дозволить подолати граматичні труднощі на основі порівняльно-зіставного аналізу в умовах вивчення кількох іноземних мов.

1. Теоретико-методологічні засади подолання граматичної інтерференції в умовах вивчення кількох іноземних мов

На даний час наявна певна наукова база для розгляду проблеми подолання граматичної інтерференції при вивченні декількох мов. Всебічному аналізу проблеми нашого дослідження сприяли:

- роботи, присвячені розгляду різних аспектів подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов (Т. М. Єфименко, В. І. Карабан, А. І. Перелигін, Ю. Волошок, О. А. Шаблій);

- праці, що відображають специфіку методики навчання другої іноземної мові (Н. О. Кульчицька, В. А. Миськів, С. Ю. Ніколаєва, Л. К. Орловська, О. Б. Тарнопольський, Л. Шевчук, М. Swan, В. Smith, U. Steinmüller);

- дослідження, присвячені розгляду змісту навчання граматичної сторони мови (М. Я. Блох, Б. А. Лapidус, О. М. Соловова, І. П. Тагіль, А. Busche);

- наукові публікації, що стосуються розгляду психологічних закономірностей реалізації взаємодії в процесі здійснення іншомовного спілкування (Е. М. Балашов, О. Р. Валігура, В. О. Каламаж, С. Д. Максименко, І. Д. Пасічник тощо).

Об'єкт нашого дослідження – процес навчання студентів граматичного боку мови в умовах вивчення англійської та німецької мов на основі застосування раціонального підходу. **Предмет дослідження** –

методика подолання граматичної інтерференції, заснована на застосуванні раціонального підходу в умовах вивчення англійської як першої іноземної та німецької як другої іноземної мов. **Мета роботи** полягає в розробці теоретичних основ методики подолання граматичної інтерференції із застосуванням раціонального підходу в умовах вивчення англійської і німецької мов.

Гіпотезу дослідження складо припущення про те, що пропонується методика подолання граматичної інтерференції із застосуванням раціонального підходу буде ефективною за наявності:

1) методичної моделі подолання граматичної інтерференції на основі застосування раціонального підходу при вивченні студентами кількох іноземних мов, яка охоплюватиме мету, завдання, зміст, принципи, методи, способи і прийоми, технології, засоби, умови та діагностичний інструментарій, результати навчання і базуватиметься на врахуванні спільних і диференційних рис граматичних систем мов, що вивчаються;

2) спеціального навчально-методичного забезпечення (системи завдань на подолання типових граматичних труднощів при вивченні німецької та англійської мов, порівняльно-зіставних граматичних таблиць і опорних граматичних таблиць), яке сприятиме формуванню єдиної когнітивної бази;

3) застосування спеціального алгоритму, що включає в себе наступні етапи: усвідомлення і визначення граматичного явища; аналіз спільних і відмінних ознак граматичного явища в іноземних мовах; прогнозування можливих граматичних труднощів; інтерпретація функції граматичного явища в мовах, що вивчаються; систематизація й узагальнення отриманого досвіду з вивчення граматичного явища; застосування вивченого граматичного явища в реальних ситуаціях спілкування; повторна перевірка ефективності вживання граматичного явища для вирішення комунікативних завдань;

4) реалізації комплексу методичних умов: дотримання чіткої послідовності системи завдань згідно з етапами алгоритму подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов; застосування системи засобів раціоналізації (порівняльно-зіставних граматичних таблиць і опорних граматичних таблиць), спрямованих на формування орієнтаційної основи засвоєння другої іноземної мови в умовах вивчення рідної мови та першої іноземної мови.

Мета, об'єкт, предмет і гіпотеза зумовили наступні **завдання** дослідження:

1) визначити сутність і зміст поняття «граматична інтерференція» на основі застосування раціонального підходу при вивченні кількох мов студентами вузів;

2) розробити модель подолання граматичної інтерференції і підготувати відповідне навчально-методичне забезпечення на основі застосування раціонального підходу;

3) визначити умови, що забезпечують ефективну реалізацію моделі подолання граматичної інтерференції на основі застосування раціонального підходу.

У процесі вирішення поставлених завдань використано такі **методи дослідження**: аналіз наукових праць з методики навчання іноземних мов, психології, теоретичної і практичної граматики української, англійської та німецької мов, типології досліджуваних мов; зіставно-порівняльний аналіз граматичних систем мов, що вивчаються; анкетування студентів з метою визначення їх ставлення до розробленої методики в умовах вивчення кількох мов; експериментальне навчання; методи математичної статистики при обробці даних та їх інтерпретації. Методологічним орієнтиром дослідження слугують педагогічні підходи (раціональний, компетентнісний і комунікативно-когнітивний) і лінгвістичні підходи (текстовий, системний і структурний).

2. Лінгвістичні аспекти граматичної інтерференції у процесі вивчення кількох іноземних мов

Інтерференція (негативний вплив, негативне перенесення) – це заміна системи правил іноземної мови іншою, побудованою під впливом системи правил рідної мови або мови, що вивчалась раніше¹. Досліджуючи явище інтерференції, О. О. Селіванова зазначає: «Інтерференція є відхиленням від стандартів рідної мови, мовленнєвою помилкою. Інтерференція може охоплювати всі рівні мови і може виникати при засвоєнні нерідної мови індивідом або за умови наявності тривалих мовних контактів»². Негативне перенесення (інтерференція) виникає, якщо одна з мов, що контактують, є більш звичною для індивіда. Після переключення на систему іншої мови в його свідомості зринають звичні лексичні, граматичні та фонетичні моделі. У появі того чи іншого виду інтерференції, вплив рідної або першої іноземної мови на досліджувану має свої закономірності, хоча дія їх не абсолютна, а ймовірна.

Інтерференція, що виникає внаслідок негативного впливу рідної мови і першої іноземної мови на другу іноземну мову, охоплює всі

¹ Bußmann H. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Kröner, 1990, S. 213; Weinreich U. *Sprachen im Kontakt. Ergebnisse und Probleme der Zweisprachigkeitsforschung*. München: Beck, 1991. S. 15.

² Селіванова О.О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля-К, 2008. С. 211.

лінгвістичні рівні мови. Згідно з Є. Косеріу³, інтерференція може включати: 1) відхилення на рівні мовної системи; 2) відхилення на рівні мовної норми; 3) надання переваги певним можливостям іноземної мови; 4) уникнення певних можливостей іноземної мови; 5) правильну реалізацію іноземної мови на рівні мовної системи; 6) правильну реалізацію іноземної мови на рівні мовної норми. Ф. Келер⁴ пропонує іншу типологію інтерференційних помилок: 1) заміна граматичної або лексичної одиниці мови L1 невідповідною одиницею в мові L2; 2) перетин одиниць L1 і L2, тобто граматична або лексична одиниця L1 частково замінюється іншими елементами в L2; 3) дивергенція одиниць мов L1 і L2, тобто одній одиниці мови L1 відповідає дві або більше одиниць у L2. З наведених класифікацій випливає, що процес подолання інтерференції полягає в аналізі й усвідомленні співвідношення структурних елементів кількох мов, їх взаємовпливу, взаємодії і взаємопроникнення з метою оволодіння граматичною і лексичною стороною іноземної мови. Особливістю методики навчання другої іноземної мови є не запобігання інтерференції, а необхідність забезпечити позитивне перенесення.

Під граматичною інтерференцією розуміємо конфліктний процес взаємодії мовних механізмів, що зумовлений розбіжностями в граматичній будові мов, які контактують, і проявляється в іншомовному мовленні як відхилення від граматичних закономірностей іноземної мови під впливом норм першої і другої іноземних мов. У граматиці напрям перенесення залежить від рівня формування граматичної структури. Чим глибше структура розташовується в мовній свідомості, тим більшим є вплив рідної мови. Так, при вивченні предикативних категорій (час, спосіб, вид) джерелом інтерференції майже завжди виступає українська мова як рідна мова. На поверхневому рівні формулювання думки (наприклад, синтаксичні категорії) перенесення може здійснюватися як з першої, так і з другої мови на третю. Внаслідок цього виникають протиріччя між необхідністю подолання різних видів інтерференції (в тому числі граматичної) за максимально короткі терміни в процесі вивчення декількох іноземних мов (англійської та німецької) і недостатньою розробкою відповідних методичних положень. Розробка останніх вимагає розгляду основних лінгвістичних аспектів подолання граматичної інтерференції, що полягають у необхідності виявлення граматичних типологічних труднощів з метою

³ Coseriu E. *Sprache und Welt. Festgabe für E. Coseriu zum 80. Geburtstag*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2002. S. 7-8.

⁴ Köhler F. *Zwischensprachliche Interferenzen: eine Analyse syntaktischer und semantischer Interferenzfehler des Deutschen im Russischen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1975. S. 159.

створення орієнтовної основи одночасного засвоєння трьох мов – української, англійської та німецької.

Лінгвістичний аспект процесу вивчення кількох мов полягає в аналізі співвідношення структур і структурних елементів декількох мов, їх взаємного впливу, взаємодії та взаємопроникнення на різних структурних рівнях мов. Аналіз досліджень з типології вивчення української, англійської та німецької мов свідчать про те, що граматична інтерференція проявляється на рівні морфологічної і синтаксичної інтерференції. Пропонована таблиця відображає специфіку подолання інтерференції в основних випадках вираження майбутнього часу при вивченні німецької та англійської мов україномовними учнями і вміщує можливі типологічні труднощі, характерні для процесу вивчення цього явища (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Граматична зіставно-порівняльна таблиця на тему вираження майбутнього часу («+»позитивне перенесення, «-» інтерференція)

Мовленнєва функція	Українська мова	Англійська мова	Німецька мова
1. Вираження дії в майбутньому	<i>Поїзд прибуває завтра о 7.00 (+)</i>	<i>The train comes at 7.00 tomorrow (+)</i>	<i>Der Zug kommt morgen um 7.00 an (+)</i>
2. Вираження обіцянки	<i>Я поверну тобі гроші завтра. (+)</i>	<i>I shall return your money to you tomorrow (+)</i>	<i>Ich gebe dir das Geld morgen zurück (-)</i>
3. Пропозиція допомоги в момент розмови	<i>– Я не маю грошей. – Я тобі дам грошей. (+)</i>	<i>– I have no money. – I shall give you money (+)</i>	<i>– Ich habe kein Geld. – Ich gebe dir das Geld (-)</i>
4. Вираження наміру що-небудь зробити (з високим ступенем ймовірності)	<i>Я збираюсь купити новий будинок. (+)</i>	<i>I am going to buy a house. (+)</i>	<i>Ich habe vor, mir ein Haus zu kaufen. (+)</i>
5. Вираження припущення щодо події в майбутньому (з малим ступенем ймовірності)	<i>Здається, погода буде завтра хорошою. (+)</i>	<i>As to me, the weather will be fine tomorrow. (+)</i>	<i>Es scheint mir, das Wetter wird morgen gut sein. (+)</i>
6. Ведення записів у щоденнику, розпорядок дня	<i>О 5 годині я граю в теніс, о 7 я зустрічаюсь з другом, а о 10 годині я повертаюсь додому. (+)</i>	<i>I am playing tennis at 5 o'clock, I am meeting with my friend at 7 o'clock, I am coming back home at 10 o'clock. (-)</i>	<i>Um 5 Uhr spiele ich Tennis, um 7 treffe ich mich mit meinem Freund, um 10 Uhr komme ich nach Hause zurück. (+)</i>

7. Вираження запланованих дій людей, які точно здійсняться	<i>Моя сестра приїжджає завтра, вона уже купив квиток на поїзд. (+) (-)</i>	<i>My sister is coming tomorrow; she has already bought a train ticket. (-)</i>	<i>Meine Schwester kommt morgen, sie hat schon eine Fahrkarte für den Zug gekauft. (+)</i>
8. Вираження тривалості дії в майбутньому	<i>Він завтра здаватиме іспит з 9 до 12. (+)</i>	<i>He will be passing my exam from 9 to 12 o'clock tomorrow. (-)</i>	<i>Er wird morgen die Prüfung von 9 bis 12 Uhr ablegen. (+)</i>
9. Вираження завершеності дії в майбутньому	<i>Я завтра складу іспит протягом 12 години. (-)</i>	<i>I will have passed my exam by 12 o'clock tomorrow. (+)</i>	<i>Morgen werde ich die Prüfung gegen 12 Uhr abgelegt haben. (+)</i>
10. Вираження тривалості протікання дії в майбутньому	<i>Я буду складати іспит протягом 2-х годин завтра. (+)</i>	<i>I will have been passing my exam for 2 hours tomorrow. (-)</i>	<i>Morgen werde ich die Prüfung innerhalb von 2 Stunden ablegen. (+)</i>

Таблиця містить 10 різних мовленнєвих функцій для вираження майбутнього часу, з прикладами у трьох мовах. Символ «+» вжито для позначення позитивного перенесення (коли структура подібна і може бути успішно перенесена з однієї мови в іншу), символ «-» – для позначення інтерференції (коли відбувається негативне перенесення граматичних структур). Таблиця наочно демонструє, де між мовами наявні паралелі, а де виникають розбіжності, що можуть спричинити граматичні помилки. Замість простого представлення граматичних форм, таблиця організована за мовленнєвими функціями, що є більш практичним для комунікативного підходу до вивчення мов. Особливо цінним є те, що таблиця наочно демонструє той факт, що хоча всі три мови мають способи вираження майбутнього часу, конкретні граматичні форми та їх вживання в певних контекстах часто відрізняються, що створює підґрунтя для інтерференції при вивченні кількох мов.

На основі представленої таблиці можна охарактеризувати результати порівняння вираження майбутнього часу в українській, англійській та німецькій мовах так:

1) найбільше позитивне перенесення спостерігається при вираженні:
– запланованої дії в майбутньому з використанням теперішнього часу (функція № 1);

– при вираженні намірів (функція № 4);

– при вираженні припущень щодо майбутніх подій (функція № 5);

2) найвищий потенціал інтерференції виявлено у:

– вираженні обіцянок та пропозицій допомоги (функції № 2 і № 3) між німецькою та іншими мовами;

– вираженні розкладу та запланованих дій (функції № 6 і № 7) між англійською та іншими мовами;

– вираженні тривалих та завершених дій у майбутньому (функції № 8, № 9, № 10).

Щодо типологічних особливостей, то українська і німецька мови демонструють більше подібностей у вживанні теперішнього часу для вираження майбутнього. Англійська мова проявляє більшу складність форм майбутнього часу (Future Continuous, Future Perfect, Future Perfect Continuous). Німецька мова має специфічні конструкції для вираження майбутнього часу, які відрізняються від англійських (особливо у функціях № 2 і № 3). Такий аналіз створює підґрунтя для розробки ефективної методики подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення української, англійської та німецької мов, зокрема через створення спеціальних вправ, спрямованих на проблемні зони інтерференції.

3. Методичні засади подолання граматичної інтерференції на основі раціонального підходу при вивченні кількох іноземних мов

Методика подолання граматичної інтерференції повинна базуватися на застосуванні раціонального підходу, який передбачає реалізацію комплексної методичної системи, що включає в себе оптимальне поєднання змісту навчання, принципів, методів, способів, прийомів, технологій, засобів оптимізації, умов навчання та діагностичного інструментарію з метою досягнення максимальних методичних результатів при мінімумі затрат у процесі вивчення декількох мов. Іншими словами, раціональний підхід передбачає прагнення до мінімізації затрат з метою досягнення максимального ефекту в навчальній діяльності. У процесі подолання граматичної інтерференції при вивченні німецької та англійської мов україномовними студентами потрібно враховувати такі аспекти:

1) знайтиповіші випадки граматичної інтерференції та позитивного перенесення, характерні для процесу оволодіння німецькою мовою на базі першої англійської в процесі виконання комунікативно-пізнавальної діяльності іноземною мовою;

2) створення єдиної когнітивної бази для мов, що вивчаються;

3) спільні і диференційні риси граматичних систем мов, що вивчаються;

4) вибір оптимальних раціональних стратегій (планування, ідентифікація, прогнозування, аналіз, диференціація, інтерпретація, систематизація, узагальнення, спрощення, деталізація, перенесення, повторна перевірка та інші) у процесі подолання граматичної інтерференції;

5) закономірності реального спілкування в процесі навчання граматичної сторони, щоб іноземна мова виступала як засіб соціальної взаємодії;

6) створення динамічного освітнього середовища з урахуванням індивідуально-психологічних характеристик студентів, що передбачає вибір оптимальної системи навчання з орієнтацією на індивідуальні особливості розвитку психічних функцій кожного студента.

Основною умовою подолання граматичної інтерференції є створення комплексу вправ, орієнтованого на формування єдиної когнітивної бази через порівняльне вивчення кількох мов. Цей комплекс має враховувати граматичні труднощі, що виникають через різницю в граматичних явищах між українською, англійською та німецькою мовами. Він повинен містити елементи, що стосуються граматичної сторони мов у англійській та німецькій мовах, зокрема: методи представлення граматичних явищ, організацію граматичного матеріалу, способи його тренування, граматичні коментарі, порівняльно-зіставні граматичні таблиці, опорні таблиці, правила, довідники, а також основні типи граматичних вправ (репродуктивні, репродуктивно-продуктивні, продуктивні творчі). Процес подолання граматичної інтерференції при вивченні кількох мов організовується за допомогою вправ, специфіка яких залежить від рівня розвитку граматичних навичок.

Розрізняємо три етапи подолання граматичної інтерференції. На початковому етапі основну увагу звертаємо на вживання граматичних зіставно-порівняльних опор українською, німецькою та англійською мовами. Основну роль відіграватимуть репродуктивні вправи, а саме: вправи на ідентифікацію, підстановку, трансформаційні вправи, вправи на конструювання, розширення граматичної структури, питання-відповіді, імітаційно-репродуктивні вправи тощо.

На проміжному етапі провідна роль відводиться використанню опор українською, німецькою та англійською мовами, проте змінюється набір вправ з репродуктивних на репродуктивно-продуктивні вправи (з опорою на заданий граматичний матеріал або на аналогічну ситуацію), тренувальні вправи на підстановку, трансформаційні і питально-відповідні вправи, рольові ситуативні вправи, тренувальні репродуктивні й описові вправи, ігрові вправи, спрямовані на активізацію граматичного матеріалу, що вивчається.

Заключний полілінгвальний етап обходиться без використання опор. Основну роль відіграють продуктивні творчі вправи: вправи на вирішення проблемних ситуацій; монологічні описові вправи; діалогічні описові вправи; творчі вправи на внесення нових елементів у висловлювання; композиційно-проектні вправи.

4. Вправи на подолання граматичної інтерференції на основі раціонального підходу при вивченні кількох іноземних мов

Наведемо приклад, як відбувається оволодіння граматичними явищами на основі реалізації раціонального підходу при вивченні теми «Порядок слів у складнопідрядних реченнях в німецькій мові». Звернемося до розгляду набору узагальнених ознак-орієнтирів, які в німецькому складнопідрядному реченні у постпозиції будуть такими: 1) підмет, виражений іменником або займенником, стоїть у складнопідрядному реченні після підрядного сполучника; 2) допоміжне дієслово стоїть на останньому місці.

Після виокремлення характерних ознак-орієнтирів слід навести граматичну опору, що сприяє більш чіткому і повному розумінню структурних особливостей німецького складнопідрядного речення. Застосування наочності сприяє кращому запам'ятовуванню особливостей порядку слів у складнопідрядних реченнях у німецькій мові. На цьому етапі виконуються навчальні дії на основі використання зіставно-порівняльних таблиць, які демонструють особливості порядку слів у складнопідрядному реченні в німецькій мові. Зіставно-порівняльні таблиці дають наочне уявлення про синтаксичні особливості німецької мови, що дозволяє студенту самостійно робити відповідні висновки і узагальнення (див. як зразок табл. 2).

Таблиця 2

Зіставно-порівняльна таблиця «Порядок слів у складнопідрядному реченні в німецькій, англійській і українській мовах»

Мова	Головне речення	Сполучник	Підрядне речення
Німецька	<i>Anna sagt,</i>	<i>dass</i>	<i>sie ihre Freundin am Morgen besuchen will.</i>
Англійська	<i>Ann says</i>	<i>that</i>	<i>she wants to visit her friend in the morning.</i>

Починати вивчення складнопідрядних речень можна з підрядних додаткових речень зі сполучником *dass*. Викладач повинен наголосити, що конструкція з *dass* можлива лише у певних висловлюваннях, до яких належать:

1) розповідні речення в непрякій мові, що передають інформацію про те, що хтось сказав, почув або прочитав: *Anna sagt, dass sie das Studium mag;*

2) речення з дієсловами на позначення розумової діяльності, відчуттів, емоцій, сприйняття, знання і бажання: *Anna glaubt, dass ihre Eltern sie nicht verstehen;*

3) висловлювання, які містять предикатив (прикметник + *sein*): *Anna ist sicher, dass sie diesen Sommer nach Deutschland fährt.*

4) безособові вирази: *Es ist wichtig, dass Anna einen Praktikumsplatz findet.*

Особливості реалізації раціонального підходу на підготовчому етапі в процесі подолання граматичної інтерференції при вивченні декількох мов можуть бути продемонстровані на наступному прикладі: *Утворіть складнопідрядні речення на основі наведеної лексики* (див. табл. 3).

Таблиця 3

**Приклад репродуктивної вправи на порядок слів
у німецькому підрядному реченні**

Підмет	Присудок	Сполучник	Підмет	Другорядні члени	Присудок
<i>Wir, ich, du, er, sie, es, mein Freund ...</i>	<i>sehen, wissen [nicht], hoffen, erwarten; sicher sein; wichtig sein ...</i>	<i>dass</i>	<i>viele Studenten, dieser Student, diese Studentin, meine Freundin, du, er ...</i>	<i>in der Pause, in der Mensa, im Unterricht, auf dem Sofa, bei schlechtem Wetter, ins Kino ...</i>	<i>machen, lesen, essen, gehen, wiederholen ...</i>

Наступний етап – функційно-практичний, передбачає виконання репродуктивно-продуктивних вправ. На цьому етапі має місце тренування явищ, які збігаються, і диференційних граматичних явищ в німецькій, англійській та українській мовах. Викладач організовує навчання граматичної сторони мови на основі використання текстів монологічного, діалогічного, полілогічного характеру, реалізація якого спрямована на запобігання та подолання граматичних помилок, викликаних інтерференцією. Застосування коментарів і опор сприяє створенню когнітивної бази, закріпленню досліджуваних граматичних явищ і виведенню їх на функційний рівень. На функційно-практичному етапі використовуються типові ситуації, які вимагають від студентів вживання вивчених граматичних явищ в постійно змінному контексті комунікації, що призводить до активізації досліджуваних граматичних явищ і сприяє виходу граматичного явища в усне мовлення.

Звернемося до більш детального розгляду вправ, які використовуються на функційно-практичному етапі. Ці вправи – найпростіший різновид ситуативних вправ, студенти повинні доповнити, завершити опис ситуації (або розгорнути ситуацію) за допомогою засвоєних граматичних явищ:

Німецька мова: *Lesen Sie den Dialog und ergänzen Sie ihn. Gebrauchen Sie dabei Nebensätze.*

– *Was machst du heute nachmittag?*

– *Ich hoffe, dass ich ins Kino gehe / Ich bin sicher, dass ich gleich nach dem Unterricht Hause gehe / Ich glaube, dass ich ein Buch lese.*

При виконанні цієї вправи потрібно провести аналогію з відповідним порядком слів в англійській мові, звертаючи увагу студентів на вільний порядок слів в англійській мові.

Англійська мова: *Read the dialog und complete it. Use Future simple.*

What are you doing this afternoon?

– I hope I'm going to the movies / I'm sure I'll go home right after class / I think that I'll read a book.

Проблемні ситуативні вправи – це вправи, експозиція яких містить деяку задачу. Аналізуючи проблему, студенти детально описують шляхи вирішення цієї проблеми, використовуючи досліджуваний граматичний матеріал.

Німецька мова: *Äußern Sie Ihre Gedanken zum Thema, wie man Deutsch lernen soll.*

Ich finde es gut, dass wir deutsches Fernsehen schauen.

Es ist wichtig, dass man jeden Tag Deutsch lernt.

Ich finde es richtig, dass wir neue Wörter immer im Kontext lernen.

Ich weiß, dass ich jeden Tag mindestens 10 Minuten Deutsch üben soll.

Es ist gut, dass man viele neue Medien beim Deutschunterricht benutzt.

Es ist wichtig, dass man keine fehlerhaften Strukturen lernt.

При виконанні цієї вправи необхідно провести аналогію з особливостями використання інфінітивних конструкцій в англійській мові.

Англійська мова: *Give your opinion on the subject of learning German.*

I think it's good that we watch German television.

It's important to learn German every day

I think it's right that we always learn new words in context.

I know that I should practise German for at least 10 minutes every day.

It's good that you use a lot of new media in German lessons.

It's important not to learn incorrect structures.

На заключному комунікативному етапі виконуються продуктивно-творчі вправи. Цей вид вправ передбачає вживання й активізацію засвоєних граматичних явищ в рамках певної ситуації з граматичної теми. Виконання таких вправ передбачає непідготовлену, спонтанну промову, тому студенти виконують вправи відразу після отримання завдання, причому на цьому етапі не рекомендується використовувати порівняльно-зіставні граматичні таблиці.

Übung 1. Erzählen Sie Ihrem Freund aus Deutschland, wie das Erlernen der beiden Fremdsprachen (Deutsch und Englisch) sein Wissen erweitern konnte.

Übung 2. Interviewen Sie Ihre Freundin, wie sie Englisch gelernt hat.

Найбільш раціонально проводити інтерв'ю в парах, результати своєї роботи одна з пар повинна продемонструвати перед усією групою.

Übung 1. Berichten Sie über Ihren ersten Tag an der Universität.

Übung 2. Erzählen Sie über die Schwierigkeiten beim Erlernen der deutschen Sprache.

Однією з найважливіших умов комунікативного навчання іноземної мови є створення на заняттях сприятливої психологічної атмосфери, яка стимулюватиме студентів до пізнавальної та комунікативної діяльності іноземною мовою. В процесі взаємодії іноземною мовою студенти повинні задовольняти свої особистісні потреби та інтереси.

Пріоритетною умовою ефективного подолання граматичної інтерференції є максимальне наближення освітнього процесу до реальної комунікації, в ході якої відбувається вирішення мовно-мисленнєвих завдань, які постійно ускладнюються. Залучення студентів у процес вирішення комунікативних мовно-мисленнєвих завдань, заснованих на досліджуваних граматичних явищах, сприяє створенню єдиної когнітивної бази при вивченні декількох мов. Під час виконання комунікативних завдань іноземною мовою здійснюється поетапна реалізація пізнавальної діяльності, спрямована на оволодіння особливостями граматики досліджуваних мов.

Відібраний мінімум граматичного матеріалу повинен забезпечувати рівень комунікативної достатності, тобто давати можливість студентам повноцінно брати участь у реальній комунікації. Тому при включенні граматичного матеріалу в зміст навчання першої і другої іноземних мов необхідно оцінювати кожне граматичне явище з погляду реальності його появи в природних ситуаціях спілкування.

Пріоритетною умовою реалізації пропонованої методичної системи є застосування відповідного алгоритму, що включає в себе наступні етапи:

- 1) усвідомлення та ідентифікація граматичного явища;
- 2) аналіз спільних і диференційних рис граматичного явища в обох іноземних мовах;
- 3) прогнозування можливих граматичних труднощів;
- 4) інтерпретація функцій граматичного явища в іноземних мовах;
- 5) систематизація та узагальнення досвіду вивченого граматичного явища;
- 6) вживання вивченого граматичного явища в ситуаціях реального спілкування;
- 7) повторна перевірка ефективності вживання вивченого граматичного явища для вирішення поставлених комунікативних завдань.

5. Експериментальна перевірка ефективності запропонованої методики подолання граматичної інтерференції

З метою перевірки ефективності запропонованої методики подолання граматичної інтерференції на основі застосування раціонального підходу при вивченні декількох мов була організована дослідно-експериментальне навчання, в якій взяли участь студенти 4-го курсу факультету іноземних мов Хмельницького національного університету, які вивчають англійську мову як першу іноземну, німецьку – як другу

іноземну мову. Дослідно-експериментальне навчання було спрямоване на вирішення наступних завдань:

- детально проаналізувати і виявити можливості застосування раціонального підходу в процесі подолання граматичної інтерференції при вивченні кількох мов у вузі;

- експериментальним шляхом підтвердити ефективність пропонованої моделі подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов на основі застосування раціонального підходу і відповідний алгоритм її реалізації;

- перевірити ефективність розробленого комплексу вправ, спрямованого на подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов на основі застосування раціонального підходу;

- апробувати методичні умови необхідні для ефективної реалізації методики подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов на основі застосування раціонального підходу.

I. Констатуючий етап (вересень 2024 р.):

На констатуючому етапі дослідно-експериментальна робота була спрямована на вирішення таких завдань: 1) багатоаспектний аналіз теоретичного та практичного досвіду вирішення проблеми; 2) проведення контрольних зрізів на основі використання традиційного навчально-методичного забезпечення; 3) розробка рекомендацій щодо можливого вдосконалення наявної системи навчання кільком іноземних мов з метою подолання граматичної інтерференції;

II. Основний етап (жовтень-листопад 2024), завданнями якого були:

- 1) запровадження нового навчально-методичного забезпечення, спрямованого на подолання граматичної інтерференції та його коригування з метою вдосконалення освітнього процесу, перевірка системи завдань граматичних зіставно-порівняльних таблиць, граматичних опорних таблиць;

- 2) перевірка комплексу умов, необхідних для успішної реалізації пропонованої моделі навчання.

III. Підсумковий етап (грудень 2024), завданнями якого були:

- 1) узагальнення та систематизація отриманих результатів дослідно-експериментальної роботи;

- 2) оформлення теоретичних і практичних результатів дослідження.

Необхідною умовою проведення дослідно-експериментальної роботи була розробка критеріїв і показників, що визначають ефективність і динаміку процесу подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов на основі застосування раціонального підходу. Виявлено такі провідні критерії і показники ефективності методики подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення кількох мов на основі застосування раціонального підходу:

- 1) мотиваційний критерій, що включає такі показники: розвиток мотивації до вивчення кількох іноземних мов; мотивація до вивчення другої іноземної мови;

2) теоретико-змістовний критерій, який передбачає знання загальних граматичних явищ, властивих граматичним системам німецької та англійської мов; знання специфічних граматичних явищ, характерних для цих мов;

3) операційно-діяльнісний критерій, який охоплює володіння операційно-функціональним аспектом досліджуваних граматичних явищ; здатність застосовувати граматичні явища в умовах реального спілкування.

З метою визначення мотиваційного критерію застосовано анкетування. Анкета містила таке завдання: *Позначте наступні причини, що спонукають Вас вивчати кілька іноземних мов.*

1. Знання кількох іноземних мов підвищують мої шанси знайти роботу з достойною зарплатою.

2. Я вважаю, що кожна сучасна людина повинна володіти кількома іноземними мовами.

3. Знання кількох іноземних мов підвищує мій соціальний статус.

4. Знання кількох іноземних мов дає можливість спілкуватися іноземною мовою з представниками різних країн (листуватися, слухати пісні іноземною мовою та ін.).

5. Мені подобається дізнаватися нове про те, як влаштовані різні мови (про спільне та відмінне в мовах).

6. Мені подобається дізнаватися нове про культуру країн, мову яких я вивчаю.

7. Хочу знати дві і більше іноземних мови, щоб в майбутньому пов'язати свою професію з іноземними мовами.

8. Знання кількох іноземних мов розширює мої можливості соціалізації.

9. Знання кількох іноземних мов забезпечить мені матеріальний добробут.

10. Знання іноземних мов дозволить підвищити освітній рівень моєї сім'ї (наприклад, моїх братів та сестер).

За кожен позитивну відповідь респондент отримував 1 бал.

З метою визначення теоретико-змістовного критерію студентам запропоновано таблицю «Основні спільні та відмінні випадки, характерні для граматики німецької та англійської мов». З метою визначення операційно-діялісного критерію студенти повинні були виконати граматичний тест, а також пояснити німецькою мовою способи творення, функціонування і вживання найбільш значущих часових форм в німецькій мові: теперішній, минулий і майбутній час, наприклад, *Präsens, Präteritum, Perfekt, Futurum I*. У ході виконання завдань на сформованість операційно-функційної складової вивчених граматичних явищ, у студентів виявлені такі найчастотніші типи граматичних помилок: помилки у вживанні часових форм; порушення порядку слів у підрядних реченнях; вживання подвійного заперечення; помилки у

вживанні прийменників; помилки у вживанні означеного, неозначеного і нульового артиклів тощо.

Контрольні зрізи, проведені на констатуючому етапі дослідно-експериментальної роботи, свідчать про майже однакові рівні сформованості виявлених критеріїв і показників в контрольній та експериментальній групах (пор. табл. 3 і 4).

Таблиця 3

Результати сформованості показників подолання граматичної інтерференції студентів на констатуючому етапі експерименту

Критерії і показники подолання граматичної інтерференції	Контрольна група (студентів / %)			Експериментальна група (студентів / %)		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
1) Мотиваційно-ціннісний критерій						
1. Мотивація до вивчення кількох іноземних мов	5	6	4	5	7	3
	33%	40%	27%	33%	47%	20%
2. Мотивація до вивчення другої іноземної мови (німецької)	6	5	4	7	5	3
	40%	33%	27%	47%	33%	20%
2) Теоретико-змістовний критерій						
3. Знання про спільні грама-тичні явища, характерні для граматичних систем німецької й англійської мов	7	5	3	7	5	3
	47%	33%	20%	47%	33%	20%
4. Знання про відмінні грама-тичні явища, характерні для граматичних систем німецької й англійської мов	8	5	2	8	5	2
	53%	33%	14%	53%	33%	14%
3) Операційно-діяльнісний критерій						
5. Володіння операційно-функ-ційною складовою граматич-них явищ, які вивчаються	10	3	2	11	3	1
	66%	20%	14%	73%	20%	7%
6. Вміння застосовувати граматичні явища	11	3	1	10	4	1
	73%	20%	7%	66%	27%	7%

Дослідження розбіжностей отриманих результатів передбачає порівняння розподілів спостережуваних величин і обчислення статистичних кореляцій. У дослідженні використовуємо критерій χ^2 (хі-квадрат), за допомогою якого можна визначити наявність відповідностей або розходжень між розподілами частот спостережуваних величин⁵. У дослідженні отримані дані зведені комп'ютерною програмою до чотирипільних таблиць, тобто до альтернативного розподілу. При цьому число ступенів свободи становить 1, а критичною величиною є $\chi^2_{0,5} = 3,84$. Величини сум χ^2 , вищі за 3,84, свідчать про перевищення

⁵ Левицький В.В. *Семасіологія*: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2012. С. 156-160.

експериментальних величин над теоретично очікуваними. Сума χ^2 буде тим вищою, чим більше експериментальні величини відхиляються від теоретичних⁶. Міру зв'язку між отриманими величинами визначено на основі коефіцієнта взаємної спряженості Чупрова К. Величини коефіцієнта Чупрова можуть отримувати значення від 0 до 1, а значущість отриманого коефіцієнта встановлюється за величиною χ^2 ⁷. Результати обрахунків сформованості показників подолання граматичної інтерференції студентів на констатуючому етапі експерименту наведені в таблиці 5 (див. табл. 5). Розрахунки здійснено по кожному критерию окремо.

Таблиця 4

Результати сформованості показників подолання граматичної інтерференції студентів на підсумковому етапі експерименту

Критерії і показники подолання граматичної інтерференції	Контрольна група (студентів / %)			Експериментальна група (студентів / %)		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
1) Мотиваційно-ціннісний критерій						
1. Мотивація до вивчення кількох іноземних мов	4	6	5	3	6	6
	27%	40%	33%	20%	40%	40%
2. Мотивація до вивчення другої іноземної мови (німецької)	6	5	4	5	4	6
	40%	33%	27%	33%	27%	40%
2) Теоретико-змістовний критерій						
3. Знання про спільні граматичні явища, характерні для граматичних систем німецької й англійської мов	5	5	5	2	8	6
	33%	33%	33%	14%	53%	40%
4. Знання про відмінні граматичні явища, характерні для граматичних систем німецької й англійської мов	5	6	4	1	9	5
	33%	40%	27%	7%	60%	33%
3) Операційно-діяльнісний критерій						
5. Володіння операційно-функційною складовою граматичних явищ	9	3	3	3	7	5
	60%	20%	20%	33%	40%	27%
6. Вміння застосовувати граматичні явища	10	3	2	2	8	5
	66%	20%	14%	20%	53%	27%

⁶ Левицький В.В. Семасіологія: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2012. С. 158-159.

⁷ Левицький В.В. Семасіологія: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2012. С. 156-160.

Таблиця 5

**Статистичні обрахунки сформованості показників подолання
граматичної інтерференції учнів на констатуючому етапі
експерименту**

Критерій і показники подолання граматичної інтерференції	Контрольна група			Експериментальна група		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
1) Мотиваційно-ціннісний критерій						
1. Мотивація до вивчення кількох іноземних мов		$\chi^2 = 0,11$			$\chi^2 = 0,42$	
2. Мотивація до вивчення другої іноземної мови	$\chi^2 = 0,11$			$\chi^2 = 0,42$		
2) Теоретико-змістовний критерій						
3. Знання про спі-льні граматичні явища німецької й англійської мов			$\chi^2 = 0,22$			$\chi^2 = 0,22$
4. Знання про від-мінні граматичні явища німецької й англійської мов	$\chi^2 = 0,09$			$\chi^2 = 0,09$		
3) Операційно-діяльнісний критерій						
5. Володіння опе-раційно-функцій-ною складовою граматичних явищ			$\chi^2 = 0,35$	$\chi^2 = 0,07$		
6. Вміння застосо-вувати граматичні явища	$\chi^2 = 0,07$				$\chi^2 = 0,16$	

Результати обрахунків вказують на те, що в обох групах – контрольній та експериментальній – для жодного з досліджуваних явищ не перевищено критичної суми $\chi^2_{0,5} = 3,84$. Це означає, що розподіл показників в обох групах рівномірний. Іншими словами: рівень мотивації до вивчення другої іноземної мови, а також рівень знань про

спільні і відмінні граматичні явища в системах англійської і німецької мов та вміння їх застосовувати в контрольній та експериментальній групах приблизно однакові.

Результати обрахунків сформованості показників подолання граматичної інтерференції учнів на підсумковому етапі експерименту наведені в таблиці 6. (див. табл. 6). Розрахунки здійснено, як і в попередньому разі, по кожному критерію окремо.

Таблиця 6

Статистичні обрахунки сформованості показників подолання граматичної інтерференції учнів на підсумковому етапі експерименту

Критерії і показники подолання граматичної інтерференції	Контрольна група			Експериментальна група		
	Низький	Середній	Високий	Низький	Середній	Високий
1) Мотиваційно-ціннісний критерій						
1. Мотивація до вивчення кількох іноземних мов		$\chi^2 = 0,11$	$\chi^2 = 0,13$		$\chi^2 = 0,48$	
2. Мотивація до вивчення другої іноземної мови	$\chi^2 = 0,48$			$\chi^2 = 0,58$		
2) Теоретико-змістовний критерій						
3. Знання про спільні граматичні явища мов			$\chi^2=0,09$	$\chi^2 = 4,32$ K=0,03		$\chi^2=0,07$
4. Знання про відмінні граматичні явища мов		$\chi^2 = 0,15$			$\chi^2 = 4,13$ K = 0,03	
3) Операційно-діяльнісний критерій						
5. Володіння операційно-функційною складовою граматичних явищ	$\chi^2 = 5,00$ K = 0,04				$\chi^2 = 3,89$ K = 0,01	
6. Вміння застосовувати граматичні явища	$\chi^2 = 6,40$ K = 0,05				$\chi^2 = 4,01$ K = 0,03	

Результати обрахунків вказують на зміни, які відбулися в експериментальній групі. Якщо мотивація до вивчення другої іноземної мови зросла незначно – $\chi^2 = 0,58$ (в експериментальній групі) на противагу

$\chi^2 = 0,48$ і $\chi^2 = 0,11$ (в контрольній групі), то для теоретико-змістовного та операційно-діяльнісного критеріїв перевищено критичної суми $\chi^2_{0,5} = 3,84$. Так, відчутно зросли знання про спільні граматичні явища німецької й англійської мов у студентів з низьким рівнем знань ($\chi^2_{0,5} = 4,32$; $K = 0,03$) і знання про специфічні граматичні явища німецької й англійської мов у студентів з середнім рівнем ($\chi^2_{0,5} = 4,13$; $K = 0,03$). Показники операційно-діяльнісного критерію у студентів з низьким рівнем знань залишилися в контрольній групі на тому самому рівні, а тому різко відрізняються від відповідних показників студентів з низьким рівнем знань експериментальної групи: розбіжності сягають $\chi^2=5,00$ при $K=0,04$ для володіння операційно-функційною складовою граматичних явищ і $\chi^2=6,40$ при $K = 0,05$ для вміння застосовувати граматичні явища. Це означає, що приріст якісних показників найбільш істотно відбувся саме стосовно операційно-діяльнісного критерію в групі студентів з низьким рівнем знань. Дещо менший якісний приріст спостерігаємо в групі студентів з середнім рівнем знань: $\chi^2=3,89$ при $K = 0,01$ для володіння операційно-функційною складовою граматичних явищ і $\chi^2=4,01$ при $K = 0,03$ для вміння застосовувати граматичні явища.

Отримані дані свідчать про те, що рівень мотивації до вивчення другої іноземної мови зріс незначно, проте рівень знань про спільні і відмінні граматичні явища в системах англійської і німецької мов та вміння їх застосовувати в експериментальній групі істотно зросли порівняно з контрольною.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки:

1. Розроблена методика подолання граматичної інтерференції на основі застосування раціонального підходу передбачає реалізацію комплексної методичної системи, що включає в себе оптимальне поєднання змісту навчання, принципів, методів, способів, прийомів, технологій, засобів оптимізації, умов навчання та діагностичного інструментарію з метою досягнення максимальних методичних результатів при мінімізації затрат під час вивчення декількох мов.

2. Розроблена модель подолання граматичної інтерференції повинна будуватись на реалізації алгоритму, що відображає основні етапи подолання типологічних граматичних труднощів, які виникають у процесі взаємодії рідної мови, першої іноземної та другої іноземної мови. Такий алгоритм містить наступні етапи: усвідомлення та ідентифікація граматичного явища; аналіз диференційних і спільних рис граматичного явища в досліджуваних мовах; прогнозування можливих граматичних труднощів; інтерпретація функції граматичного явища в досліджуваних мовах; систематизація та узагальнення досвіду вивченого граматичного явища; вживання вивченого граматичного явища в ситуаціях реального спілкування; повторна перевірка

ефективності використання вивченого граматичного явища для вирішення поставлених комунікативних завдань.

3. Запропоноване навчально-методичне забезпечення, апробоване дослідно-експериментальним шляхом, спрямоване на подолання граматичної інтерференції в умовах вивчення кількох мов, базується на основі врахування спільних і відмінних рис в граматичних системах української, першої іноземної та другої іноземної мов і охоплює не тільки систему вправ, але й комплекс засобів раціоналізації (зіставно-порівняльні граматичні таблиці і опорні граматичні таблиці), що відображають основні типологічні особливості досліджуваних мов.

До основних психолого-педагогічних умов, необхідних для подолання граматичної інтерференції в процесі вивчення декількох мов на основі реалізації раціонального підходу, відносимо: дотримання чіткої послідовності етапів відповідного алгоритму; використання системи завдань і засобів раціоналізації (зіставно-порівняльних граматичних таблиць і опорних граматичних таблиць), спрямованих на формування орієнтаційної основи засвоєння другої іноземної мови в умовах вивчення української мови і першої іноземної; залучення студентів у ситуації реального спілкування.

Експеримент показав, що більшість студентів досягли досить високих показників у практичному оволодінні граматичною стороною усного німецького мовлення. На підсумковому етапі дослідно-експериментальної роботи було проведено зріз для визначення сформованості критеріїв та показників, що забезпечують ефективність реалізації пропонованої методики, заснованої на системі прийомів раціонального підходу в процесі вивчення німецької мови як другої на базі англійської мови учнями, чия рідна мова – українська.

Наше дослідження розглядає лише деякі аспекти зазначеної проблеми. Вважаємо важливою подальшу розробку в наступних напрямках: вивчення особливостей реалізації різних прийомів раціоналізації в процесі подолання граматичної інтерференції; поглиблене вивчення можливостей застосування раціонального підходу в процесі подолання різних видів інтерференції.

АНОТАЦІЯ

У дослідженні запропоновано методику подолання граматичної інтерференції, яка ґрунтується на застосуванні раціонального підходу та включає комплексну методичну систему, що поєднує різні елементи навчання для досягнення максимальних результатів при мінімізації затрат. Окреслено етапи моделі подолання граматичних труднощів, яка включає усвідомлення явища, порівняння граматичних систем, прогнозування труднощів та застосування на практиці. Запропоноване навчально-методичне забезпечення, апробоване експериментально, зосереджене на врахуванні особливостей граматичних систем української, англійської як першої і німецької як другої іноземних мов.

Основні психолого-педагогічні умови для ефективного подолання інтерференції включають чітке дотримання етапів алгоритму, застосування засобів раціоналізації і залучення студентів до реальних комунікативних ситуацій. Результати експерименту підтверджують високу ефективність запропонованої методики у формуванні граматичних навичок у німецькому мовленні. Дослідження також акцентує на необхідності подальшого вивчення можливостей раціонального підходу у процесі подолання інтерференції.

Література

1. Левицький В.В. *Семасіологія*: монографія. Вінниця: Нова Книга, 2012. 675 с.
2. Селіванова О.О. *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля-К, 2008. 711 с.
3. Bußmann H. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Kröner, 1990. 904 S.
4. Coseriu E. *Sprache und Welt. Festgabe für E. Coseriu zum 80. Geburtstag*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 2002. 245 S.
5. Köhler F. *Zwischensprachliche Interferenzen: eine Analyse syntaktischer und semantischer Interferenzfehler des Deutschen im Russischen*. Tübingen: Gunter Narr Verlag, 1975. S. 159.
6. Weinreich U. *Sprachen im Kontakt. Ergebnisse und Probleme der Zweisprachigkeitsforschung*. München: Beck, 1991. 280 S.

Information about the authors:

Kiyko Svitlana Vasylivna,

Doctor of Philological Sciences,

Professor at the Department of German Philology and Translation
Khmelnyski National University;

Research Fellow

Technical University of Berlin

16-18, Hardenberg str., Berlin, 10623, Germany

Rubanets Tetiana Vasylivna,

Candidate of Philological Sciences,

Assistant Professor at the Department of Foreign Languages
for Faculties of Humanities

Chernivtsi National University

2, Kotsubynski str., Chernivtsi, 58012, Ukraine